THE MERRY APOCALYPSE OF RADU ŢUCULESCU

Liliana Truţă
Assoc. Prof., PhD, Partium Christian University of Oradea

Abstract: This study analyzes the novel Povestirile mameibătrâne by Radu Ţuculescu, a novel which has a very productive narrative space: the action takes place in Petra, an isolated Transylvanian village, now condemned to extinction, having an aging population. The stories in the novel display a very skillful narrative game between the past and the present of the settlement, with lively characters, who support the narrative with paradoxical or grotesque incidents. Reality always slips beyond its conventional limit due to a well-established mechanism of producing fiction, maintained by the imagination of the narrators. Mystery and tragedy remain present, even if the dislocated realities create the absurd, they generate comedy, or they produce magic.

Keywords: the official narrator, occasional narrators, narrative symbiosis, fictional memory, magic elements, narration, Dionysian frenzy.

Ţuculescu e povestitorul prin excelenţă, un fabulator neîngrădit, născocitor cu o imaginaţie ardentă ce construieşte microuniversuri vii, captând din plin respiraţia vieţii cu o naturaleţe specifică marilor povestitori. Observatorul realist, din familia prozatorilor ardeleni se află într-o relaxată simbioză cu fantezistul fascinat de magia estetizării, de vraja păgână emanată de ritmurile ascunse ale vieţii. Romanul *Povestirile mameibătrâne* este emblematic pentru maturitatea împlinită a unui prozator de excepţie, aflat în faza de stăpânire deplină a mijloacelor artistice pe care le exploatează din plin cu maximă eficienţă.

Titlul romanului este şocant de simplu, asemeni picturilor naive, fără pretenţia metaforizării sau simbolului, personajele principale fiind, aşa cum ne dăm seama din primul moment, naratorul şi naraţiunea: cineva povesteşte şi cineva ascultă, ne aflăm în faţa binecunoscutului arhetip al povestirii dintotdeauna. Doar că aici lucrurile se vor complica puţin: cineva povesteşte, altcineva ascultă, apoi îşi imaginează repovestind. Mottourile aşezate în fruntea romanului din Gogol, Kundera şi un personaj anonim din roman, cu o replică din folclorul oral al satului („...dă-l dracului pe motan şi hai să mai bem o ţuică!")ating trei dintre temele ce susţin scheletul romanului: un difuz pact cu diavolul, râsul ca dislocare a tragicului şi cârciuma ca spaţiu de referinţă, un centru desacralizat productiv din punct de vedere narativ.

Povestirea plonjează, cu vocea naratorului oficial, în satul ardelean Petra, situat în zona Clujului, vecin cu Negrenii. Un sat împuţinat, sortit extincţiei, cu case părăsite şi o populaţie îmbătrânită care e lipsită de urmaşi, sau urmaşii s-au urbanizat fără a se mai uita îndărăt. Prezentul acestei realităţi rurale şi descrierile legate de acest aspect sunt absorbite în fraze simple, concise, de o limpiditate şi obiectivitate rebreniană. Acum, spune naratorul întâlnindu-şi personajul, „cel mai tânăr locuitor al satului e Burdazoli, poştaşul. Are şaizeci de ani, o iapă pe nume Ema, o nevastă, nu are copii şi e zilnic beat."[1]

Intrarea în sat este rebreniană şi ea, în stilul realismului neţărmurit tipic ardelenesc: doar că, în locul Cristosului ruginit al Pripasului, aici naratorul se împiedică de o tablă cu numele satului pe care apare înfrăţirea sa cu două sate din Franţa şi Olanda. Tot de esenţă rebreniană este şi nemişcarea, înţepenirea tuturor lucrurilor, încremenirea nefirească a satului, doar că la Rebreanu acest detaliu pregătea marea izbucnire a vieţii de la horă, unde erau prezente toate generaţiile,

[1] Radu Ţuculescu, Povestirile mameibătrâne, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2006, p. 12

BDD-A29467 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:58 UTC)

reunind trecutul, prezentul şi viitorul comunităţii. Aici nemişcarea semnifică golirea de sens a prezentului şi inexistenţa viitorului:

„În rest, totul e înţepenit într-o blândă nemişcare, fără semne de crispare... Adesea bântuie o linişte aproape nefirească..."[2]

Prezentul este lipsit de orice promisiune, doar trecutul este în permanenţă revizitat de către toţi naratorii oficiali sau ocazionali ai romanului. Naratorul oficial se ocupă de rama naraţiunii, el asigură însă nu doar obiectivarea, ci şi salturile imaginative, broderiile fanteziste ce recompun întâmplări auzite de la mamabătrână. Cei doi alcătuiesc un tandem interesant: mamabătrână povesteşte întâmplarea, care va fi preluată şi continuată apoi de narator. De multe ori, întâmplarea este reluată în altă parte din nou, recompusă ficţional şi colorată imaginativ.

În această construcţie bazată pe o productivă simbioză, nu doar naratorul oficial fabulează, ci şi mamabătrână: redând întâmplările din memorie, firele se împăienjenesc, detaliile devin alunecoase, curgând sau deviind de la realitate, se amestecă de multe ori cu imagini reţinute de mamabătrână din lecturile ei recente, plus că, neştiind decât limba maghiară, relatările ei sunt înţelese doar într-o anumită măsură de către narator, restul fiind dedus, completat de imaginaţie. Mai presus însă de această schemă narativă de o naturaleţe exemplară, povestirea se adaptează mereu suflului vieţii, îmblânzind prin fiecare frază invazia haosului, mereu la pândă şi oprind cu fiecare povestire o prăbuşire apocaliptică ce ameninţă această lume aflată într-o veselă agonie. Bătrâna este privită cu fascinaţie de narator, e absorbită împreună cu poveştile ei, devenind personaj şi în ramă, şi în relatări. Ea e metabolizată treptat, până când cele două subiectivităţi prezente în acest tandem creator devin o singură voce, naratorul fiind atent însă ca niciunul să nu-şi piardă identitatea.

Tragicul acestei agonii a prezentului este în permanenţă dislocat de exploziile comicului, de prezenţa grotescului ce insolitează şi transformă în râs cathartic realitatea tristă a unei lumi condamnate la moarte şi care respiră doar prin trecutul ei, cu ajutorul memoriei:

„ nedumeririle mele erau provocate de realitatea cu totul aparte alcătuită din fiinţa mamaibătrâne şi aşezarea Petra. O aşezare care-şi pierdea respiraţia. O aşezare în care colcăiau poveşti ciudate, năstruşnice, ce mă vor prinde ca într-o plasă de păianjen."[3]

În roman toată lumea bea şi povesteşte. Cârciuma şi ţuica, prezente şi în mottourile din fruntea romanului nu sunt întâmplătoare. Satul este un adevărat paradis etilic, în care nimeni nu este treaz şi luciditatea este alungată ca o boală ruşinoasă. Tragicul este convertit astfel în momente de un comic savuros, pentru că alcoolizarea generală demolează inhibiţiile, declanşează memoria, catalizează povestirea şi naşte întâmplări comice sau groteşti de care nimeni nu se miră: aici, totul e posibil. Lipsa de măsură, hedonismul spectaculos din roman, cu multiple forme de manifestare, acumularea monstruoasă a tuturor plăcerilor vieţii sunt specifice acestei lumi care-şi presimte sfârşitul şi în felul acesta disperarea apocaliptică devine mai suportabilă. Insaţietatea erotică, gurmanderia sau patima etilică sunt toate forme de manifestare ale acestei vitalităţi frenetice care domină lumea romanului: toate femeile din roman sunt dominate de frenezia erotică, la nunţi şi la înmormântări se mănâncă şi se bea cu aceeaşi poftă nebună, Demitri, soţul mameibătrâne nu se mai ridică din pat doi ani, mâncând până moare de grăsime şi va fi scos pe geam cu sicriul, fiindcă nu încape pe uşă, iar cârciuma este mereu ocupată de aceleaşi personaje masculine.

Romanul e un păienjeniş de întâmplări, cu salturi temporale, o poveste naşte altă poveste prin divagaţie, orice personaj întâlnit de narator este apoi „povestit" de mamabătrână, de peste tot se poate isca pe neaşteptate o poveste, naratorul le presimte şi le vânează, iar dacă vraja poveştii îl acaparează, acesta o completează cu imaginaţia. El însuşi recunoaşte că intrus fiind aici, el nu este decât un „hoţ de poveşti":

[2] ibidem, p.13
[3] Ibidem, p. 26

BDD-A29467 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:58 UTC)

„ Nu comentez, dar simt că povestea mai are ramificaţii. Unele poate se ating de ramificaţiile altor poveşti. Se încurcă între ele ca rădăcinile copacilor. Fiecare copac, câte o poveste.”[4]

Pentru a înţelege însă pe deplin dinamica acestei comunităţi şi pentru a-i simţi pulsul, e nevoie de o iniţiere prin naraţiune: toate tainele ei se află în trecutul aşezării, unde noii-veniţi nu erau acceptaţi prea uşor sau chiar unii au preferat să-şi păstreze condiţia de izolaţi: Robert Stuparul, Rusoaica, Margolili şi mama ei, Hudinela, vrăjitoarea satului. Naratorul simte că locul poate fi stors de poveşti exemplare, că aici realitatea naşte forme ciudate de ficţiune: „ În satul nostru, spune un personaj la crâşmă, totul e posibil...” Locul este un catalizator al imaginaţiei: „ Locurile povestesc şi ele, păstrează urmele întâmplărilor, ale faptelor. Trebuie doar să le descifrezi, să le simţi, să le percepi...” [5]

Naraţiunea revine însă în mod obsesiv asupra unui singur personaj feminin, Margolili, femeia fatală a satului, capabilă să aprindă şi aerul în jurul ei prin forţa magiei erotice. Dispărută fără urmă în noaptea unei nunţi de pomină, la care revin mereu, concentric, poveştile relatate în roman, ea devine astfel marea absentă a romanului, căci condiţiile dispariţiei ei au rămas până în prezent neelucidate, şi aşa vor rămâne până la sfârşitul romanului. Toţi se întreabă, evident, dacă a fost o plecare sau o crimă, însă fascinaţia femeii rămâne să plutească asupra întâmplărilor ca o încercare de conservare prin poveste a frumuseţii eterne. Deşi este mereu anunţată relatarea „nunţii de pomină”, ea va fi amânată mereu, lăsată pentru sfârşitul romanului, atunci când toate celelalte relatări i-au creat deja contextul.

Elementele magicului nu lipsesc şi sunt presărate în momentele-cheie ale poveştilor: în „acest loc uitat de Dumnezeu, nu şi de diavol”, apare la răstimpuri motanul negru bulgakovian pentru a da peste cap evenimentele aflate pe făgaşul lor normal. El este cel ce deturnează întâmplările, înecându-le în carnavalesc, declanşând haosul fertil al vitalităţii neînfrânate, zgomotoase, fie la o înmormântare, fie la o nuntă. Diavolul bulgakovian apare şi la nunta de pomină, când fură luna de pe cer, lăsând satul în împărăţia forţelor întunericului. Între înmormântări şi nunţi nu pare să fie, în final, nicio diferenţă, toate alunecând în expansiuni carnavaleşti ca reglări orgiastice ale energiei colective. Interesant însă este felul în care sunt amplasate aceste evenimente polarizate în economia romanului: romanul se deschide cu relatarea unei înmormântări (cea a lui Demitri, soţul mameibătrâne) şi se încheie cu relatarea marii nunţi de pomină, nunta de basm care a durat trei zile şi trei nopţi, reprezentând apogeul glorios al vitalităţii, dar şi momentul din care începe alunecarea în declin. Înainte de acest moment este povestită, de data aceasta de către narator înmormântarea mameibătrâne. Dacă la prima înmormântare de la începutul romanului încă era prezent motanul negru (diavolul) pentru a răsturna evenimentele, aici magicul este exclus deja, nu doar Dumnezeu, dar şi diavolul a uitat deja această aşezare.

Şi iată că lucrurile decurg cam în felul următor: naratorul asigură rama povestirii, productivitatea iniţială aparţine bătrânei pe baza unei memorii fabulatorii prodigioase, naratorul asigură re-creerea ficţională, prin atmosferă şi culoare, creează contextul senzorial, fiind responsabil cu estetizarea aşadar. Dar tot mai e nevoie şi de lucrarea diavolului, responsabil cu insolitarea evenimentelor, cu dislocarea, inversarea polarizării, asigurând fluidizarea şi deturnarea evenimentelor în opusul lor. Ca urmare a acestor insolitări, ţâşneşte de cele mai multe ori grotescul, comicul apare luând locul tragicului, ordinea este detonată şi forţată să producă în realitate fertile răsuciri haotice.

Interesante sunt poveştile de cuplu din roman: realităţile conjugale ale sătenilor sunt dincolo de orice imaginaţie, aşa cum bine constată naratorul la un moment dat: „Realitatea depăşeşte de multe ori şi cea mai bolnavă imaginaţie”. Cuplurile găsesc în timp modalităţi foarte ciudate de supravieţuire sau pur şi simplu de coexistenţă: soţii Herman nu-şi vorbesc de cincizeci de ani, Nanapeter şi Marica se înjură de-a lungul a multe decenii, preotul satului se ocupă mai ales de

[4] Ibidem, p. 24
[5] Ibidem, p. 162

BDD-A29467 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:58 UTC)

„vindecarea" enoriaşelor neglijându-şi soţiile, Rozamunda, castratoarea de porci este dusă acasă în roabă de soţul ei după expediţiile la crâşmă, Galina îşi încornorează bărbatul cu Totianoş, preotul satului etc. De fapt, adulterul pare să fie o distracţie foarte îndrăgită şi practicată cu râvnă de locuitorii satului, alături de sportul extrem al insaţietăţii etilice. Femeile le pun coarne bărbaţilor lor cu veselie şi naturaleţe. Amoralitatea, beţia etilică şi cea erotică sunt funcţii de supravieţuire într-o lume ce pare că şi-a încheiat ciclul vital şi se răstoarnă într-o veselă şi voluptuoasă decadenţă.

Interesante sunt simbolurile animaliere din roman: naratorul este obsedat de-a lungul plimbărilor sale prin sat de zgomotul unor roiuri de albine, laitmotiv prezent până la sfârşit, singurul zgomot auzit părelnic în această linişte amorţită a aşezării. Întâlnim apoi imaginea motanului negru umanizat preluat din Bulgakov, dar motanii sunt prezenţi şi în ograda bătrânei, otrăviţi apoi de vecinul Nanapeter. Interesant este şi laitmotivul porcului, ce apare şi ca dublu animal al lui Demetri: când se decide să nu mai coboare din pat, soţul bătrânei cumpără un purceluş ce se îngraşă în paralel cu el. Cînd îşi presimte sfârşitul, vrea să vadă porcul şi, când îl vede rotunjit bine, e liniştit că pomana sa va fi reuşită. După care moare. Porcul apare, în repetate rânduri, tot ca simbol al insaţietăţii, etilice de data aceasta, şi în cuvintele repetate ale Rozamundei, castratoarea de porci. Ea ameninţă cu pedeapsa castrării pe bărbaţii care „se îmbată ca porcii", dar şi pe diavolul însuşi, care face şotii la înmormântarea lui Demitri. Gluma mameibătrâne nu este deloc deplasată atunci când afirmă fantezist că Rozamunda a venit la nunta de pomină călare pe un vier, trimitere tot la sabatul vrăjitoarelor din Bulgakov. Dezlănţuirea femeilor din ultima noapte a nunţii e tot o trimitere livrescă la Bulgakov.Nunţile şi înmormântările sunt şi momente în care se reunesc personajele romanului, ca forme de manifestare a energiei colective, aceeaşi funcţie având-o şi crâşma satului.

Mai există şi o altă beţie prezentă în tot romanul: cea erotică, alături de cea etilică. În aceste fragmente, sunt prezente materii vegetale subtile, asociate cu senzorialul, cu răsfăţul voluptuos al simţurilor, pe când simbolurile animaliere erau asociate cu excesul şi insaţietatea. În scenele erotismului feminin apar aceste materii vegetale sublimate, cum ar fi mierea, vinul, nucile, ceaiul parfumat de plante, toate alimente afrodisiace, îmbătătoare şi înmiresmate, asociate cu beţia simţurilor. Episoadele în care se celebrează senzualitatea feminină sunt şi acestea magistral realizate de autor, sunt momentele de armonie deplină ale romanului, de o uimitoare frumuseţe, în care viaţa e respirată ca un drog îmbătător.

Simetriile romanului sunt şi ele remarcabile: adunarea „sabatică" a tinerelor femei, veselia descătuşată a acestora, petrecerea lor la târgul de la Negreni, îmbăiatul la marginea pădurii după stingerea tăciunilor aprinşi în apa cu ierburi înmiresmate este şi el un moment magic, ritualizat, trimiţând la dansul ielelor: „ Cine poate rezista la atâta frumuseţe? Nici diavolul..." În paralel cu acest episod apare şi adunarea bărbaţilor de la crâşmă, cerc ezoteric unde sunt acceptaţi şi câţiva privilegiaţi: Rozamunda, castratoarea de porci, admirată şi temută de bărbaţii comunităţii şi iapa năzdrăvană, umanizată a lui Burdazoli care hăpăie bere din „vailing"alături de ei şi doarme.

Crâşma are funcţia hanului sadovenian: loc de convergenţă al personajelor şi locul unde, deşi nu se întâmplă nimic, se întâlnesc oamenii şi poveştile lor. Doar că aici se bea ţuică, iar nu vin...Inclusiv prezenţa iepei năzdrăvane, numită îngerul păzitor al veşnic alcoolizatului Burdazoli, cu funcţie de catalizator al poveştilor pare a trimite la „iapa lui Vodă". Iapa este primită cu multă dragsote printre cei de la crâşmă, nedespărţită de stăpân, având mai mare grijă de el decât soţia. În plus, e dotată cu o inteligenţă cât pentru doi...

Conversaţia de la crâşmă, un episod şi acesta magistral al romanului, devine un adevărat festival improvizat al unei savuroase oralităţi, cu o sclipitoare interacţiune a replicilor, unde poveştile curg în avalanşe, unde există şi drept de proprietate asupra poveştilor relatate, respectat ca o lege nescrisă („ lasă-mă pe mine, e povestea mea!"). Fragmentul este savuros, cu izbucniri ale unui comic inspirat, în timp ce imaginaţia etilică atinge cote maxime, dar în limitele coerenţei, supravegheată de către Rozamunda care e gata să sancţioneze forţarea limitelor prin castrare... „ Doar bărbaţii care n-au simţul umorului ar trebui castraţi", spune Rozamunda. Ironia, sarcasmul, comicul acaparant, irezistibil, toate sunt acceptate ca o convenţie a coabitării: nimeni nu se supără la

BDD-A29467 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:58 UTC)

forţarea limitelor. În acest regal al dialogului, se întâlnesc fantomatic maeştri ai genului: Caragiale, Preda sau Groşan.

Personajele s-au închegat mai întâi fantomatic, din aburii poveştilor mameibătrâne, apoi naratorul le-a întâlnit în carne şi oase la crâşmă, cunoscându-le mai întâi povestea: în episodul de la cârciuma satului se întâlnesc trecutul şi prezentul, realitatea cu ficţiunea.

Şi acest episod epic reia în conversaţii misterul în jurul căruia gravitează toate poveştile din roman: dispariţia lui Margolili, anunţând marele moment epic de la final, după ce au fost expuse înlănţuit toate tensiunile mocnite, toate conflictele ascunse, toate pasiunile tăinuite. Momentul este păstrat până după relatarea agoniei şi apoi morţii mameibătrâne, toate acestea punctate sobru, rebrenian, stil tipic pentru înregistrarea şi descrierea prezentului. Saltul final în momentul de apogeu al întâmplărilor se face abia după aceea, lăsat fiind pentru încheiere. Aici s-au adunat toate firele, ca într-o pânză de păianjen începută de pe margini, înaintând spre centru.

Capitolul nunţii se deschide cu vocea bătrânei, deşi ea a murit deja, apoi naraţiunea e preluată de naratorul care imaginează totul, detaliat. O nuntă măreaţă, cum n-a mai fost, un vârtej ca-n basme, adevărată celebrare dionisiacă a vieţii. La nuntă apare Margolili cu soţul ei Stuparul şi-şi face apariţia şi motanul negru, care va genera din nou dezlănţuirea haotică şi dispariţia lunii de pe cer. Petrecerea culminează cu dispariţia frumoasei Margolili, iubită şi urâtă de toţi, personaj controversat, purtând în ea misterul şi paradoxurile vieţi înseşi. Rămasă încremenită astfel în tinereţea ei, frumuseţea ei rămâne conservată în eternitate. În memoria tuturor.

În ciuda umbrei extincţiei ce apasă asupra aşezării, *Povestirile...*este un roman al celebrării vieţii, aşa cum autorul însuşi, Radu Ţuculescu afirmă: „...Viaţa se hrăneşte din ea însăşi şi irupe în permanenţă sub semnul pasiunii dezlănţuite, al veseliei şi bucuriei, prelungindu-se neabătut dincolo de moarte. Romanul povestirilor mameibătrâne vorbeşte despre un timp răsturnat, răsucit într-un prezent perpetuu, atins de verva veşniciei."

BDD-A29467 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:58 UTC)